

The adoption in the last half century of a number of international documents regulating the legislation on crimes related to sexual violence against children has significantly advanced the fight against these crimes in many countries around the world, including Ukraine. Our state has ratified the most important international documents in the field of crimes related to sexual violence against children, as well as adopted relevant national regulations.

Keywords: *violence, types of violence, sexual abuse, child, discrimination, sex industry, child abuse, child rights, international law, national law, international human rights pain, Convention, Optional Protocol.*

DOI: <https://doi.org/10.31392/NZ-npu-148.2020.14>

УДК 364-322:316.4.063-053.6

Мирошніченко Н. О., Ковальчук Л. В.

ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДЛІТКІВ ЯК УМОВА ЇХ СОЦІАЛЬНОГО СТАНОВЛЕННЯ

Вимоги соціуму до підлітка не завжди збігаються з його потребами, тобто проблеми самореалізації особистості полягають у тому, щоб максимально забезпечити рівновагу суспільних і особистих інтересів індивіда. У статті розкрито сутність волонтерської діяльності та її значення в сучасному суспільстві. Обґрунтовано соціальне становлення особистості у волонтерській діяльності як процес засвоєння підлітком соціального досвіду, який він перетворює у власні ціннісні орієнтації та норми. Визначено причини участі підлітків у волонтерській діяльності: можливість самоствердитися в очах однолітків, батьків, вчителів, бажання знайти нових друзів, можливість спілкування з однолітками, можливість набутти нових навичок та знань і проведення власного дозвілля. Запропоновано чинники впливу на поведінку підлітка. Автором розроблено модель підготовки підлітків до взаємодії з соціумом в процесі волонтерської діяльності та охарактеризовано її складові. У статті представлено технологію модульного навчання з підготовки підлітків до волонтерської діяльності як умови їх соціального становлення та ефективність запропонованої моделі підготовки підлітків до волонтерської діяльності.

У ході опрацювання експериментальної моделі виявлено, що успішне вирішення проблеми соціального становлення особистості підлітка неможливе без застосування різних інноваційних форм навчання. Одним із ефективних засобів навчання є залучення до практичної діяльності: участь у соціально-педагогічних акціях, у вуличних ігротеках, пропаганда здорового способу життя шляхом театрального мистецтва. Самореалізацію підлітків у різних видах діяльності розглянуто як діяльність, спрямовану на задоволення його особистісних потреб та інтересів, розвиток соціальної рефлексії, набуття життєвого досвіду шляхом виконання різноманітних соціальних ролей. До створення та реалізації таких проектів активно залучаються самі волонтери-підлітки та спеціалісти центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

Ключові слова: *волонтерська діяльність, соціальне становлення підлітка у волонтерській діяльності, підготовка до волонтерської діяльності, формування готовності підлітків до взаємодії з соціумом.*

Зміни в соціально-економічній сфері України характеризуються економічною нестабільністю, зниженням рівня життя більшості населення,

знеціненню моральних норм у суспільстві, зростанням злочинності і насильства. Соціально-психологічні проблеми в Україні відобразились на психологічному самопочутті різних верств населення, відтак більш відчутно визначились категорії людей, які потребують соціально-психологічної допомоги. Передусім, це молоді люди без жодного заняття, дорослі безробітні, діти, які не отримують потрібної уваги з боку батьків або не мають батьків, пенсіонери, інваліди та інші. На сучасному етапі розвитку нашої країни висококваліфікованих фахівців соціальної сфери не вистачає. Тому виникла необхідність у залученні до соціально-педагогічної роботи з різними верствами населення добровільних помічників.

Реформування сучасної системи освіти зорієнтоване на створення умов для вільного розвитку й саморозвитку особистості. Однак заклад загальної середньої освіти як провідний соціальний інститут сьогодні не може ефективно вирішувати виховні завдання без взаємодії з центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, різноманітними позашкільними та неформальними молодіжними об'єднаннями, які відіграють важливу роль у соціальному становленні молодого покоління, задоволенні його потреб, самоствердженні та самореалізації.

Особливо гостру потребу в діяльності таких об'єднань відчувають підлітки, оскільки цей вік є вирішальним етапом у соціалізації особистості. У цьому віці важливу роль у становленні особистості відіграють, насамперед, однолітки. У зв'язку з цим послаблюється педагогічний вплив сім'ї та школи на формування підлітка. Відтак, вимоги соціуму до підлітка, не завжди збігаються з його потребами, тобто проблеми самореалізації особистості полягають у тому, щоб максимально забезпечити рівновагу суспільних і особистих інтересів індивіда. У цьому контексті, ми розглядаємо соціальне становлення особистості у волонтерській діяльності як процес засвоєння підлітком соціального досвіду, в ході якого він (підліток) перетворює соціальний досвід у власні цінності та орієнтації, вибірково вводить у свою систему поведінки ті норми, які прийняті в групі.

Метою статті є дослідження впливу волонтерської діяльності на процес соціального становлення підлітків.

Проблема волонтерської діяльності знайшла наукове і суспільно-політичне обґрунтування у законах України – “Про волонтерську діяльність”, “Про соціальні послуги”, “Про соціальну роботу з дітьми та молоддю”; у Постанові Кабінету Міністрів України “Про затвердження Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг” № 1895 від 10 грудня 2003 року та у Розпорядженні Кабінету Міністрів України від 23.04.2003 № 225-р “Про утворення Координаційної ради з питань розвитку та підтримки волонтерського руху”.

Характеристику теорії та практичних основ волонтерської діяльності здійснено у працях вітчизняних науковців, авторами яких є: О. В. Безпалько, Р. Х. Вайнола, І. Д. Зверєва, А. Й. Капська, О. Г. Карпенко, Л. Г. Коваль, В. І. Курбатова, Г. М. Лактіонова, В. П. Назарук, С. Г. Попов, Т. О. Рудякевич,

Є. І. Холостова.

Рівень обізнаності суспільства прогресує, але проблема вивчення волонтерства залишається на два кроки позаду, оскільки для багатьох людей незрозуміло, навіщо залучати помічників для добровільної праці (при цьому навчати їх проводити тренінги та консультації), якщо цю роботу можуть виконувати спеціалісти окремих соціальних сфер.

Згідно закону, волонтерська діяльність – “це добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги” [1, с. 1].

На цей момент в Україні більшість аспектів роботи волонтерів при її неосаяжності залишаються невизнаними, оскільки у багатьох випадках їх діяльність здебільшого має неофіційний та неструктурований характер. Це пов'язано ще й з тим, що волонтерство в нашій країні почало розвиватись десять років тому, у той час, як за кордоном воно має давню історію.

Ефективність волонтерської діяльності на належному рівні досліджена в Канаді, Великобританії, Франції, Америці, Німеччині. Але ми не можемо повністю перенести іноземний досвід волонтерської роботи в умови сучасної України.

Реальна соціально-педагогічна робота по наданню допомоги в нашій країні, в основному, сконцентрована в системі центрів соціальних служб, різноманітних громадських організаціях: дитячих, молодіжних, жіночих і релігійних. Актуальність вивчення теоретичних аспектів та практичних шляхів залучення волонтерів до соціально-педагогічної роботи є важливою з двох причин: “розширення соціально-педагогічної допомоги та соціалізація дітей та молоді, які беруть участь в процесі надання соціальної та психологічної допомоги тим, хто її потребує” [2, с. 5].

До волонтерської руху залучаються різні вікові групи, але найбільш мобільний, комунікативний ресурс – це підлітки. Для підлітків головною причиною участі у волонтерській діяльності є можливість самоутвердитися в очах однолітків, батьків, вчителів, бажання знайти нових друзів, можливість спілкування з однолітками, можливість набути нових навичок та знань і проведення власного дозвілля. Професійна кваліфікація волонтерів-підлітків, звичайно, досить низька, проте вони володіють іншими якостями та здібностями, тому ця категорія волонтерів є незамінною у практичній діяльності. В результаті проведеного аналізу наукової літератури ми відзначили, що участь підлітків у волонтерському русі сприяє підвищенню готовності їх до взаємодії з соціумом [5].

Формування готовності підлітків до взаємодії з соціумом ми розглядаємо як систему: соціальну (за субстанціональною ознакою), інтегровану (за сукупністю дій вихователя і вихованця в процесі їх діяльності і спілкування), відкриту (за характером взаємодії індивіда з оточуючим світом), ціннісно-утворювальну (за характером ставлення особистості до дійсності), розвивальну та цілеспрямовану.

Виявляється, на поведінку підлітка, в цей період впливають: “тенденція розвитку відокремлення дитини, формування її особистого життя; фізіологічне

дозрівання підлітка; процеси самореалізації підлітка; сімейні традиції та порядки, часто різні з боку, різних членів родини; школа, успіхи, проблеми, стосунки з вчителями; однолітки типові моделі поведінки у сучасному молодіжному середовищі; зовнішнє середовище зі своїми спокусами; проблеми соціалізації підлітка” [6, с. 29].

Саме на цьому етапі життя необхідно залучати молодь до корисної діяльності, яка надалі може стати професійною. Модель підготовки підлітків до волонтерської діяльності, яка зображена на рис. 2, передбачає залучення підлітка до волонтерства, визначення напрямку діяльності та безпосередню роботу волонтером, що і буде сприяти підвищенню ступеня готовності взаємодіяти з соціумом.

Рис. 1. Різномісний вплив на поведінку підлітка

Для підтвердження даної думки, нами було проведено експериментальне дослідження з групою підлітків 12-15 років на базі Школи волонтерів Києво-Святошинського районного центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. Результати дослідження засвідчили у більшості підлітків низький рівень сформованості готовності до взаємодії з соціумом. З'ясовано, що у більшості “не сформовані елементарні навички спілкування й етикету, вони не навчені поводити себе належним чином у складних міжособистісних ситуаціях, будувати цивілізовані взаємовідносини з ровесниками. Вони не ознайомлені з прийомами самоаналізу, саморегуляції поведінки, більшість з них марять нереальними цілями; їм властиві орієнтація на жорстокі соціальні норми і вимоги, страх не справдити сподівання батьків і вчителів” [5, с. 14].

Реалізація різних напрямків соціально-педагогічної діяльності, спрямованих на соціальне навчання волонтерів потребує системи взаємопов'язаних методів та форм роботи. З цією метою нами було розроблено модель підготовки підлітків, яка включає трьохденний тренінг “Залучення добровольців до волонтерського руху”.

Структура тренінгу “Залучення добровольців до волонтерського руху” складається з вступу, 4 занять основної частини і заключної частини. Для

спрощення сприймання підходу ми визначаємо освіту “рівний – рівному” як соціальний метод (далі метод) реалізації просвітницької роботи. За цим визначенням метод є соціально-педагогічним явищем.

Цільова група: волонтери, які залучилися до роботи з різними категоріями молоді; учні 9-11 класів. Оволодіння слухачами “Школи волонтерів” певними знаннями відбувається під час виконання різноманітних творчих вправ, ігор-розминок, рольових та тематичних ігор, підготовки інформаційних повідомлень, дискусій, обговорення ситуацій.

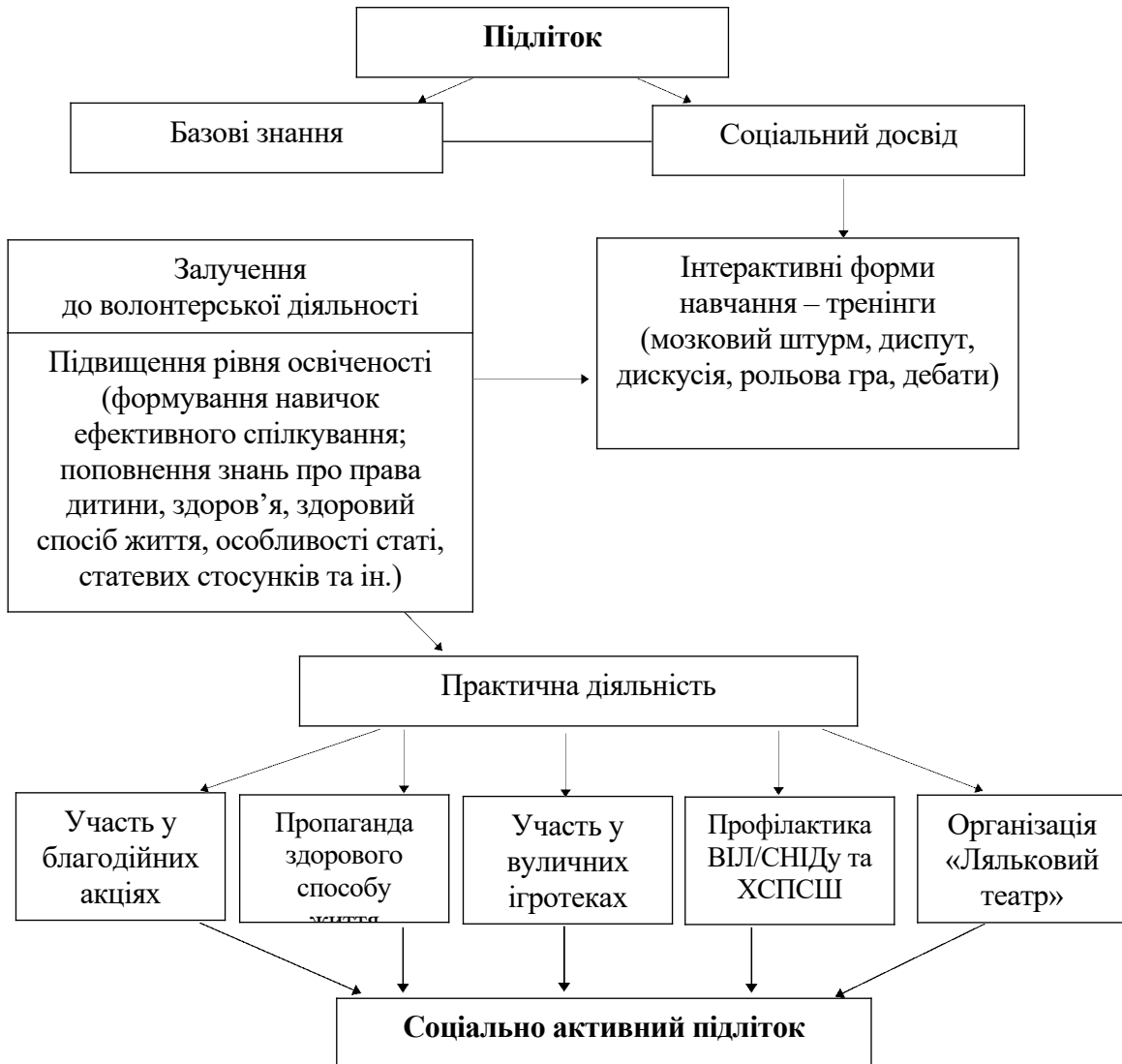

Рис. 2. Модель підготовки підлітків до взаємодії з соціумом в процесі волонтерської діяльності

Теми занять спрямовані на ознайомлення з базовими теоріями спілкування, формування навичок ефективної взаємодії; підвищення рівня знань молодих людей про особливості статей, статеві стосунки, історія появи та шляхи передачі ВІЛ-інфекції; формування коректного ставлення до цих

питань під час спілкування з ровесниками; інформування про найбільш поширені причини вживання наркотичних речовин, їх вплив на організм підлітків та соціальні наслідки вживання. Також на розуміння власної відповідальності стосовно ризику інфікування ВІЛ/СНІД та ІПСШ, терпимого ставлення до ВІЛ-інфікованих, на вміння зробити усвідомлений вибір на користь здорового способу життя.

Підготовка ґрунтується на модульному навчанні. Технології модульного навчання використовують взаємопов'язану систему різних видів лекцій, практичних і самостійних занять. Навчальний модуль – це ґрунтовна розробка певної проблеми. Він визначається незалежністю змістового матеріалу й може розглядатись як окремий напрям у реалізації методу. Технології навчання педагогів-тренерів і підлітків-лідерів базуються на формах і методах, до яких належать різновиди лекцій, бесід, диспутів, соціально-комунікативні тренінги, тренінги особистісного зростання, ситуаційні вправи, рольові ігри, дебати, тренінги розвитку вмінь і навичок, “мозкові атаки” тощо [4].

Серед модулів ми пропонуємо такі:

1. “Спілкуємося та діємо” – формування навичок ефективного спілкування.

2. “Твоє життя – твій вибір” – забезпечує формування знань з питань профілактики куріння, алкоголізму та вживання наркотичних речовин; набуття навичок запобігання наркоманії.

3. “Прояви турботу та обачливість” – формування знань про соціальне небезпечні хвороби, моделі ризикованої поведінки.

4. “Знаємо та реалізуємо свої права” – здобуття знань з правових засад захисту права на збереження і розвиток здоров'я згідно з міжнародним і вітчизняним законодавствами.

Молоді люди, які пройдуть курс навчання, надалі зможуть реалізовувати отримані знання та уміння у ході проведення тренінгів для однолітків у своєму навчальному закладі, у дитячих оздоровчих закладах під час літніх канікул, залучаються до проведення ігрових програм під час вуличних роботах. Після проходження підготовки до волонтерської діяльності, підлітки можуть реалізувати свої знання у практичній, беручи участь у показі вистави лялькового театру для дітей дошкільного віку, використовуючи прийом “глобальної” театралізації, з метою пропаганди здорового способу життя, проведенні та організації благодійних акцій, вуличних ігротеках та у інших видах роботи.

За умови впровадження моделі підготовки підлітків до волонтерської діяльності та подальша участь у практичній діяльності (участь у акціях, ляльковому театрі, пропаганді здорового способу життя), сприятиме якісним зміни у поведінці особистості та способу життя підлітка.

У ході опрацювання експериментальної моделі виявлено, що успішне вирішення проблеми соціального становлення особистості підлітка неможливе без застосування різних інноваційних форм навчання. Одним із

ефективних засобів навчання є залучення до практичної діяльності: участь у соціально-педагогічних акціях, у вуличних ігротеках, пропаганда здорового способу життя шляхом театрального мистецтва. Самореалізація підлітків у різних видах діяльності, ми розглядаємо як діяльність, спрямовану на задоволення його особистісних потреб та інтересів, розвиток соціальної рефлексії, набуття життєвого досвіду шляхом виконання різноманітних соціальних ролей. До створення та реалізації таких проектів активно залучаються самі волонтери-підлітки та спеціалісти центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

Проведена експериментальна робота підтверджує ефективність запровадженої моделі: отримано позитивну динаміку збільшення показників з високим ступенем готовності підлітка взаємодіяти з соціумом. У підлітків, які взяли участь у підготовці та практичній діяльності волонтерського руху, спостерігається підвищення з високим ступенем соціальної готовності: з 3,5% на початку експерименту та до 27,1% на його завершення.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що дані напрацюваннями можуть застосовуватися у роботі керівників волонтерських програм, соціальних педагогів та соціальних працівників, які працюють з волонтерами-підлітками у системі центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

Дослідження не вичерпало всіх аспектів соціалізації підлітків в системі центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. Подальшого наукового пошуку потребують питання організації саморозвитку особистості підлітків в період їхнього переходу до старшого шкільного віку, впливу змін суспільного життя на рівень реалізації в майбутньому власної життєвої концепції.

Використана література:

1. Про волонтерську діяльність: Закон України від 19.04.2011 № 3236-VI. Дата оновлення: 31.08.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17> (дата звернення 05.05.2019).
2. Калениченко Р. А. Волонтерство в соціальній роботі: навч. посіб. Київ: КиМУ, 2008. 86 с.
3. Мирошніченко Н. О. Молодь з обмеженими функціональними можливостями: за рівні права та можливості (тренінг для волонтерів. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. 48 с.
4. Мирошніченко Н. О., Капська А. Й. Соціально-педагогічне інтегрування молоді з обмеженими функціональними можливостями в соціальне середовище (тренінг для волонтерів). Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. 68 с.
5. Підготовка волонтерів та їх роль у реалізації соціальних проектів / під заг. ред. І. Д. Зверєвої, Г. І. Лактіонової. Київ, 2001. 49 с.
6. Технологізація волонтерської роботи в Україні у сучасних умовах / за ред. проф. А. Й. Капської. Київ, 2001. 140 с.

References:

- [1] Pro volunteersku diialnist: Zakon Ukrainy vid 19.04.2011 № 3236-VI. Data onovlennia: 31.08.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17> (data zvernennia 05.05.2019).
- [2] Kalenychenko R. A. Volonterstvo v sotsialnii roboti: navch. posib. Kyiv: KyMU, 2008. 86 s.
- [3] Myroshnichenko N. O. Molod z obmezhenymy funktsionalnymy mozhlyvostiamy: za rivni prava ta mozhlyvosti (treninh dlia volonteriv. Kyiv: NPU imeni M. P. Drahomanova, 2007. 48 s.

- [4] Myroshnichenko N. O., Kapska A. Y. Sotsialno-pedahohichne intehruvannia molodi z obmezhenymy funktsionalnymy mozhlyvostiamy v sotsialne seredovyshche (treninh dlia volonteriv). Kyiv : NPU imeni M. P. Drahomanova, 2007. 68 s.
- [5] Pidhotovka volonteriv ta yikh rol u realizatsii sotsialnykh proektiv / pid zah. red. I. D. Zvierievoi, H. I. Laktionovoi. Kyiv, 2001. 49 s.
- [6] Tekhnolohizatsiia volonterskoï roboty v Ukraini u suchasnykh umovakh / za red. prof. A. Y. Kapskoï. Kyiv, 2001. 140 s.

МИРОШНИЧЕНКО Н. А., КОВАЛЬЧУК Л. В. Волонтерская деятельность подростков как условие их социального становления.

Требования социума к подростку не всегда совпадают с его потребностями, то есть проблемы самореализации личности состоят в том, чтобы максимально обеспечить равновесие общественных и личных интересов индивида. В статье раскрыта сущность волонтерской деятельности и ее значение в современном обществе. Обоснованно социальное становление личности в волонтерской деятельности как процесс усвоения ребенком социального опыта, который он превращает в собственные ценностные ориентации и нормы. Определены причины участия подростков в волонтерской деятельности: возможность самоутвердиться в глазах сверстников, родителей, учителей, желание найти новых друзей, возможность общения со сверстниками, возможность приобрести новые навыки и знания и проведения собственного досуга. Предложено факторы влияния на поведение подростка. Автором разработана модель подготовки подростков к взаимодействию с социумом в процессе волонтерской деятельности и охарактеризованы ее составляющие. В статье представлены технологии модульного обучения по подготовке подростков к волонтерской деятельности как условия их социального становления и определена эффективность предложенной модели подготовки подростков к волонтерской деятельности.

В ходе проработки экспериментальной модели обнаружено, что успешное решение проблемы социального становления личности подростка невозможно без применения различных инновационных форм обучения. Одним из эффективных средств обучения является вовлечение в практическую деятельность: участие в социально-педагогических акциях, в уличных игротеках, пропаганда здорового образа жизни путем театрального искусства. Самореализация подростков в различных видах деятельности рассматривается как деятельность, направленная на удовлетворение его личностных потребностей и интересов, развитие социальной рефлексии, обретение жизненного опыта путем выполнения различных социальных ролей. К созданию и реализации таких проектов активно привлекаются сами волонтеры-подростки и специалисты центра социальных служб для семьи, детей и молодежи.

Ключевые слова: волонтерская деятельность, социальное становление подростка в волонтерской деятельности, подготовка к волонтерской деятельности, формирование готовности подростков к взаимодействию с социумом.

MYROSHNICHENKO N., KOVALCHUK L. Adventure volunteer activities as a condition of their social formation.

The requirements of society to the adolescent do not always coincide with his needs, ie the problems of self-realization of the individual are to maximize the balance of social and personal interests of the individual. The essence of volunteer activity and its importance in modern society are revealed in the article. The social formation of a person in volunteer activity is grounded as a process of learning by a teenager of social experience, which he transforms into his own values and norms. The reasons for participation of teenagers in volunteer activity are defined: the opportunity to assert themselves in the eyes of peers, parents, teachers, the desire to find new friends, the opportunity to socialize with peers, the opportunity to acquire new skills and knowledge and conduct their own leisure. Factors of influence on teenager behavior are suggested. The author has developed a model of preparing adolescents to interact with society in the process of volunteering and its components. The article presents the technology of modular training for the preparation of adolescents for

volunteering as a condition for their social formation and the effectiveness of the proposed model of preparation of adolescents for volunteering.

During the development of the experimental model it was found that the successful solution of the problem of social formation of the adolescent's personality is impossible without the use of various innovative forms of learning. One of the effective means of learning is involvement in practical activities: participation in socio-pedagogical actions, in street playgrounds, promotion of a healthy lifestyle through theatrical art. Self-realization of adolescents in various activities, we consider as activities aimed at meeting his personal needs and interests, the development of social reflection, gaining life experience by performing various social roles. Adolescent volunteers and specialists from the Center for Social Services for Families, Children and Youth are actively involved in the creation and implementation of such projects.

Keywords: volunteer activity, social formation of a teenager in volunteer activity, preparation for volunteer activity, formation of teenagers' willingness to interact with society.

DOI: <https://doi.org/10.31392/NZ-npu-148.2020.15>

УДК 364.642-057.87

Міхєєва О. Ю., Науменко О. В.

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПОБУТОВИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Демократизація та гуманізація суспільства, розвиток освітньої національної політики сприяють пошуку шляхів удосконалення організації, змісту та методів навчання та виховання дітей з інвалідністю. Система виховання дітей з інвалідністю вимагає зміни підходів до системи їх виховання та має бути спрямована на формування і розвиток соціально активної особи, у якій сформований певний набір соціально-побутових навичок.

У статті охарактеризовано соціально-побутові навички, що мають бути сформовані у дітей з інвалідністю, та подано їхню класифікацію. Описано основні наукові підходи (міждисциплінарний, особистісно орієнтований, системний, діяльнісний, компетентнісний, суб'єктивний) та розуміння соціально-побутових навичок у межах кожного підходу. Охарактеризовано набір побутових та соціальних навичок, які мають бути сформовані у дітей з інвалідністю. Подано результати проведеної експериментальної роботи щодо сформованості соціально-побутових навичок у дітей з інвалідністю. Охарактеризовано основні форми щодо формування соціально-побутових навичок у дітей з інвалідністю. Представлено зміст програми формування соціально-побутових навичок у дітей з інвалідністю та охарактеризовано основні її складові. Описано зміст основних розділів програми та форми роботи, які сприятимуть формуванню соціально-побутових навичок у дітей з інвалідністю.

Засвоєння таких навичок у дітей з інвалідністю можливе з допомогою дорослого, такій дитині необхідно послідовно характеризувати технічну сторону процесу для набуття практичних компетенцій у побуті. Тобто діти з інвалідністю мають засвоїти компетенції, які забезпечать задоволення базових потреб дитини (в їжі, одязі, житлі, підтриманні здоров'я) та сприятимуть її адаптації. Такою соціальною компетенцією є навичка соціальної взаємодії, що виступає однією із провідних. Насамперед це уміння співпрацювати; спілкуватись з дорослими, однолітками та іншими дітьми; уміння адаптуватися в новій групі, колективі, незнайомих умовах.